

Aleksander Loit 80

Aleksander Loit (paremalt teine) kolleegidega Leningradis V rahvusvahelise majandusajaloo kongressi päevil augustis 1970.

Aleksander Loit saab 11. juunil kaheksakümneaastaseks. Tema pikk päevatee on näiteks, kuidas inimese elu ühelt poolt kujundab saatus, juhused, teiselt poolt inimene ise, tema töö ja püüdmine. See oli juhus, et üheksateistkümnenda aastasel univormis noormehel, kes oli ilusatel suvepäevadel Pärnumaa rabades õhuseiret teostanud, õnnestus ühel 1944. aasta septembripäeval paati pääseda. Kui ta aga oli jõudnud Rootsi, siis said jälle määravaks oma tahe ja võimed. Esimestel, metsatöö ja ülikooliõpingute aastatel tuli tööd rabada, pingutada ja kokku hoida, nagu ei kunagi enne ega pärast.

Juba 1950. aastal lõpetas Aleksander Loit auväärse Uppsala ülikooli ajaloolasena. Alates 1955. aastast oli ta seal ametis õppejõuna ja alustas oma uurijateed. Tä võttis osa nimeka Rootsi 16.–17. sajandi majandusajaloo uurija prof. Sven A. Nilssoni seminarist teemal “17. sajandi Rootsi ühiskonna sotsiaalsed ja riigi rahanduse probleemid”. Loidi ülesandeks jäi uurida reduktsioonipoliitikat Rootsi suurriigi ülemereprovintsis Eestimaal. Ta oli loomulikult selle provintsi emotsionaalselt seotud ja valdas uurimistööks vajalikke keeli. Hoolikalt kogutud ja skrupulooselt töödeldud väga ulatusliku allikmaterjali baasil valmis 1975. aastal suur monograafia “Kampen om feodalrântan” (“Võitlus feodaalrendi ümber. Reduktsioon ja domeenipoliitika Eestimaal 1655–1710”). See ei ole üliõpilaslik näpuharjutus, vaid tõeline, klassikaline

doktoriväitekiri, mis annab historiograafiasse jäädava panuse, viib teadust edasi. Sellised väitekirjad olid 1970-ndate aastate Rootsis veel sallitavad. Samal, 1975. aastal väitles ta selle uurimusega Uppsala ülikoolis filosoofiadoktoriks.

Aleksander Loit tundis huvi ajalooteadusliku uurimistöö metodoloogilise külje vastu. Ta on alati olnud kindlapiiriline materialistliku ajalookäsituse pooldaja. Ta oli eriti huvitatud feodaalühiskonna uurimise teoreetilistest küsimustest ning formatsiooniteooriast. 1972. aastast alates on ta avaldanud vastavaid teoreetilisi artikleid. Sven A. Nilssoni nimetatud seminari, sealhulgas eriti Loidi mõjul on Rootsis leidnud rakendamist feodalismi kui sotsiaalmajandusliku formatsiooni mõiste. Ja et Uppsala ülikooli Ajaloo Instituudis on olnud ja on tugev materialistliku ajalookäsituse suundumus, selles on oma osa Loidil.

Aleksander Loidil on erakordselt suured teened ajalooteaduse rahvusvaheliste kontaktide arendamisel, sealjuures eriti Eesti ajalooteaduse edendamisel. 1970. aastal loodi Stockholmis Balti Instituut Baltimaid käsitleva uurimistöö ja kultuuriürituste arendamiseks Rootsis. 1971. aastast alates korraldas instituut rahvusvahelisi teaduskonverentse. Loit tegutses Balti Instituudis aktiivselt. Instituudis, nagu kogu pagulaskonnas, valitses algusest peale põhimõtteline lahkarmamus koostöö suhtes okupeeritud kodumaadega. Ühed

eitasid põhimõtteliselt igasuguseid ametlikke kontakte Nõukogude liiduvabariikidega, nähes selles okupatsiooni tunnustamist. Teised olid koostööaltid. Loit oli ja on väga põhimõttekindel inimene, ustav eesti isamaalane, kindlate sotsiaal-demokraatlike veendumustega, kes oskab oma sotsiaalpoliitilisi ideaale rangelt eristada nende ebardlikest moonutustest totalitaarsetes süsteemides. Loit kirjutas juba 1960. aastal, et pagulastel tuleks puhtinimlikel kaalutlustel külastada sugulasi ja sõpru kodumaal ning pidada nendega sidet. Tal endal avanes 1965. aastal võimalus külastada omakseid Eestis ja töötada Tartus arhiivis.

1980. aastal loodi Stockholmi ülikooli juures Balti Uurimiskeskus. Aleksander Loit valiti 1981. a. selle direktoriks ja ühtlasi Stockholmi ülikooli professoriks. Balti Uurimiskeskus oma kolme töötajaga ei suutnud muidugi hirmus palju iseseisvat uurimistööd ära teha. Seda suurem on Aleksander Loidi isiklik osa teadustegevuse organiseerimisel: soliidsed raamatukogu komplekteerimisel, erialakirjanduse publitseerimisel, rahvusvaheliste uurimisprojektide teostamisel, rahvusvaheliste teaduskonverentside organiseerimisel. Eialgu korraldasid Balti Instituut ja Balti Uurimiskeskus Balti konverentse ühiselt, neist võtsid osa Balti problemaatikaga tegelevad uurijad läänemaailmast. VI konverents 1981. aastal oli esimene, millest võttis osa suur grupp teadlasi okupeeritud Baltimailt. Seda teaduskoostööd hinnati eri ringkondades kardinaalselt erinevalt. A. Loit seati mõnikord robustses vormis esitatud süüdistuste objektiks, nagu oleksid instituudi ja keskuse teaduskontaktid KGB poolt agenduuriselt infiltratsioonid. Kümnete Baltimaade teadlaste silmis aga olid instituut ja uurimiskeskus otmamoodi aknaks maailma, mis võimaldasid luua kasulikke teaduskontakte ja saada vaimseid impulsse. Viimane, XII Balti Uurimiskeskuse poolt Stockholmis korraldatud Balti konverents toimus 1993. aastal. Järgnevalt hakkasid Balti konverentsid toimuma eri linnades. Teaduskoostöö raamides aitas Loit ühtlasi korraldada teadlaste vahetust, organiseerides Rootsis stipendiume instituudi ja keskuse, eriti aga Rootsi Instituudi finantseerimisel.

Balti Uurimiskeskus algatas hulga uurimisprojekte, mis kasvasid osalt välja Aleksander Loidi enda uurimissuundadest ja huvidest. Üks suund oli rahvusvahelises võrdlevas kontekstis Baltimaade rahvusliku liikumise uurimine uusaegse poliitilise organisatsiooni vormina. Teine suund oli rahvusvaheliste majanduslike ja poliitiliste suhete uurimine 20. sajandi esimesel poolel, keskendades tähelepanu Rootsi ja Nõukogude Liidu suhetele. Sellega haakus tihedalt kolmas oluline uurimissuund:

Baltimaad rahvusvahelistes suhetes kahe maailmasõja vahel. Aleksander Loit osales kogu selles ulatuslikus uurimistöös, juhendas ja juhtis seda. Uurimisprojektid leidsid oma väljundi arvukates konverentsides, sümposiumides, seminarides, artiklikogumikes, väitekirjades. Uurimiskeskuse Loidi rajatud ja toimetatud publikatsiooniseerias “Studia Baltica Stockholmiensia” ilmus aastail 1981–1994 14 kogumikku ja monograafiat.

Kui Tartu ülikooli ajaloolased algatasid 1982. a. ürituse, et vääristada Aleksander Loiti audoktori nimetusega, siis tollaegsed kommunistlikud võimukandjad lämmatasid selle mõtte juba eos. Aegade muutudes, 1989. aastal sai ta Tartu ülikooli audoktoriks. Tunnustades Loidi teeneid Põhjamaade teaduskoostöö arendamisel, valis Åbo Akademi ta 1993. a. oma audoktoriks.

1993. aastal, tulvil tööjõudu ja päris nooruslikku energiat, läks Aleksander Loit pensionile. Tal oli pikemat aega olnud kavas jätkata oma doktoriväitekirja temaatikat, kirjutada monograafia “Võitlus feodaalrendi ümber” teine osa. Ta kirjutas oma hea kolleegi Juhan Kahki 1991. a. ilmunud juubelikogumikku artikli “Struktuursed muudatused Balti provintside Rootsi võimuperioodi lõpul (1680–1710)” ning avaldas 1996. aastal ajakirjas Kleio artikli “Pärisorjuse kaotamine Eestis Rootsi ajal”. Neis töödes käsitleb ta talupoegade vabastamist pärisorjusest Eesti- ja Liivimaal 1680-ndatel aastatel üldeuroopaliku ajalooprotsessi osana. Artiklid äratasid elavat tähelepanu ning kutsusid esile mõttevahetuse, mis on meie historiograafias üpris haruldane nähtus.

Aleksander Loidil ei ole emerituuris töid-tegemisi vähemaks jäänud. Alatihti võib teda kohata esinemas konverentsidel või laiema avalikkuse ees. Ta on teenekas, hinnatud ja otsitud oponent väitekirjade kaitsmisel, kes ei säästa kunagi aega ega vaeva nooremate kolleegide uurimistulemuste analüüsimisel ning asjalikul ja heasoovlikul hindamisel. Siinkohal ei saa jätta mainimata, et ta oli kõhklemata nõus tulema Tuna toimetuskolleegiumi liikmeks, kus ta on oma kogemuste ja nõuannetega olnud väga kasulik.

Kõige raskem on sõnu leida sedalaadi kirjatüki lõpetamiseks. Vaevalt küll mõne ladinakeelse hüüatuse moodus kõige kohasem oleks (isegi kui õnnestuks seda õigekirja- ja grammatikavigadeta edasi anda). Jääb üle kinnitada juubilarile, et tema talendi ja isiku austajad soovivad ja ootavad, et ta püsiks veel väga kaua noorusliku, vaimuerksa ja teovõimsana.

Enn Tarvel